

VARGA CSENGE VIRÁG – VASSÁNYI MIKLÓS

A dakota kultúr- és vallástörténet-írás kezdetei és Stephen Return Riggs misszionárius életműve – Forrástani vázlat

Közleményünk célja közreadni Stephen Return Riggs presbiteriánus misszionárius (1812–1883) egyik fő műve: a *Tab-Koo Wab-Kan; or, the Gospel among the Dakotas* (Boston: 1869) dakota vallást leíró fejezetének egy informatív részletét magyar fordításban, és elhelyezni Riggs e művét – amely talán az első rendszeres, külső nézőpontú leírás e nagy észak-amerikai őslakos kultúrnép vallásáról – a legkorábbi dakota néprajzi irodalom összefüggésében.

A „dakota” terminus alatt *tág* értelmezésben a „szíú” nemzet egészét értjük, *szűk* értelemben e nemzet két nagy csoportjának egyikét. A dakota nemzet gyakori megnevezése, a *szíú* – *Sioux*, eredetileg *Nadouessioux* (számos ortográfiai variánssal) – terminus *Ojibwe* nyelven „kígyó”-t, illetve „ellenség”-et jelent. E pejoratív kifejezést a francia nyelv rövidítette „szíú”-ra. A *tág* értelemben vett dakota nemzet két fő ága a *szűk* értelemben vett dakota, valamint a lakota (más néven *Teton*). A *szűk* értelemben vett dakota ág tovább oszlik keleti dakota (*Santee*) és nyugati dakota (*Yankton*) csoportokra, amelyek tovább tagolódnak egyes törzsekre. A három – *Teton*, *Santee*, *Yankton* – népcsoport tagjai egymás számára bizonyos fokig kölcsönösen érthető nyelven beszéltek.

A dakota kultúráról szóló legkorábbi európai beszámolók tudomásunk szerint a *Relations des Jésuites* című, francia nyelvű évkönyvben jelentek meg, amelyet – megszakításokkal – 1611-től kezdve adott ki a Jézus Társasága a Nouvelle France-ból, Új-Franciaországból jezsuita misszionáriusok által beküldött jelentésekből.¹ A jezsuiták a trapperekkel és kereskedőkkel egy időben jelentek meg Új-Franciaország belső területein, hogy – gyakran a szó szoros értelmében önfeláldozó – missziós munkát végezzenek az őslakos törzsek között. Az említett periódikában Paul Le Jeune SJ atya (1591–1664) írja le először, 1640-ben a „szíú” külső nézőpontú népnevet, amely mind a mai napig használatos „dakota” jelentésben – így feltehetőleg Le Jeune atya a dakota nemzet létezéséről elsőként hírt adó európai.² A Québecből a francia provinciálshoz küldött hosszú jelentésének 10. fejezetében részletes leírást

¹ Reuben Gold THWAITES angol fordítással együtt 73 kötetben adta ki ezeket az értékes forrásokat: *The Jesuit Relations and Allied Documents. Travels and Explorations of the Jesuit Missionaries in New France. 1610–1791*. The original French, Latin, and Italian texts, with English translations and notes; illustrated by portraits, maps, and facsimiles. Minden kötet letölthető a következő honlapról: catalog.hathitrust.org/Record/000833013. Vol. XLIV: Iroquois, Lower Canada: 1656–1658. Cleveland: The Burrows Brothers Company, MDCCCXCIX.

² Paul Le Jeune atya jelentését már Barthélémy Vimont atya (1594–1667) küldte be a rend párizsi központjába, aki 1640-től vette át Le Jeune atyától a kanadai misszió vezetését.

ad a Szent Lőrinc-folyam, valamint az Ontario- és az Erie-tó környékén élő őslakókról (akiket sok más korabeli szerzőhöz hasonlóan egyszerűen csak „vadak”-nak – *les Sauvages* – titulál). Itt szerepel a *Nadvesiv* – Ojibwe *Nadoussioux*, röviden *Sioux* – pejoratív etnoním mint egy olyan nemzet neve, amelyik a ma Erie-tónak nevezett állóvíz északi partja mentén élő népesség, az *Ouinipigou* (modern *Winnipeg*) szomszédja.³ Bár magáról a dakota nép kultúrájáról itt nem tudunk meg semmit, annyi világos, hogy a Szent Lőrinc-folyam déli partjain, illetve az Erie-tó mentén élő nemzetek jelentős része letelepedett, és földművelésből él.⁴

A következő híradás a dakota nemzetről 1642-ből származik, amikor Barthélémy Vimont SJ atya beszámol a Charles Raymbault és Isaac Iogues jezsuita atyák által az Erie-tó északi partjain élő *Païioitigoüieubak* és *Pouteatami* népeknél tett látogatásról. Itt úgy szerepelnek a dakoták, mint akik nyugat-északnyugati irányban 18 napi járóföldre élnek az Ontario- és az Erie-tavakat összekötő folyó vízésésétől, a Niagarától (amelyet a misszionáriusok még *le sault St. Louis*-nak, Szent Lajos-vízesésnek neveztek). E – kultúrára is kiterjedő – leírás szerint a „szíu” nemzet (*Nation Nadoüessis*) „letelepült, soha nem ismert európaiakat, és soha nem hallott még Istentől... ugyanúgy műveli a földet, mint a huronok, kukoricát és dohányt gyűjtenek.”⁵ Erődített helyeik nagyobbak és erősebbek az állandó háborúk miatt, amelyeket a *Kiristinon*okkal, az *Irinion*okkal és más nagy nemzetekkel vívnak, akik ugyanazokat a vidékeket lakják. Nyelvük különbözik az algonkintól és a hurontól.”⁶

³ Az atya jelentésének 10. fejezete („De l’esperance qu’on a de la conuersion de plusieurs Sauvages”) felsorolja a Szent Lőrinc-folyam északi partja mentén élő nemzeteket, majd az Ontario-tó, végül az Erie-tó mentén élőket: „plus auant encore sur les mesmes riuies habitent les Ouinipigou, peuples sedentaires qui sont en grand nombre.” A „szíu” (*Naduesion*) nemzet Le Jeune atya szerint e népesség közelében él más nemzetekkel együtt, de már nem a tó partján: „es enuirs de cette nation sont les Nadvesiv, les Assinipour, les Erinouaj, les Rasaoua koneton, et les Pououtouatami.” („Relation de ce qui c’est passé en la Nouvelle France en l’année 1640. Envoyée au R<evérend> Père Provincial de la Compagnie de Jesus de la prouince de France. Par le P<ère> Barthelemy Vimont, de la mesme Compagnie, S<uperieur> de la résidence de Kebec.” *Relations des Jésuites contenant ce qui c’est passé de remarquable dans les missions des pères de la Compagnie de Jésus dans la Nouvelle-France*. Augustin COTÉ: Volume I: *Embrassant les années 1611, 1626 et la période de 1632 à 1641*, Québec: 1858. 1–51, ezen belül 35. Az oldalszámozás szekciónként újraindul 1-től! Lásd a kötet végi tartalomjegyzéket.)

⁴ „Toutes ces nations sont sedentaires, comme j’ay desia dit, elles cultiuent la terre, et par consequent sont remplies de peuples” – írja Le Jeune atya a Szent Lőrinc-folyam déli oldala mentén élő népekről (uo.).

⁵ A „gyűjtés” (*recueillir*) ezekben a szövegekben jelentheti a mezőgazdaság egyszerűbb formáját, amelyben a vadon termő, nem veteményezett növény termését gyűjtik be (*recueillir sans semer*).

⁶ „Ils... s’assurerent des nouuelles d’un grand nombre d’autres Peuples sédentaires, qui iamais n’ont connu les Europeans, et iamais n’ont entendu parler de Dieu, entr’autres d’une certaine Nation Nadoüessis, située au Noroüest ou Ouest du Sault, à dix-huict journées plus auant. Les neuf premières se font par le trauers d’un autre grand Lac, qui commence au dessus du Sault; les neuf derniers iours, il faut monter une Riuiere qui coupe dans les terres. Ces Peuples cultiuent la terre à la façon de nos Hurons, recueillent du bled d’Inde et du Petun. Leurs Bourgs sont plus gros et de plus de défense, à raison des guerres continuelles qu’ils ont avec les Kiristinons, *Irinions*, et autres grandes Nations qui habitent les mesmes Contrées. Leur Langue est différente de l’Algonquine, et de la Huronne.” (*Relations des Jésuites*, Volume II: *Embrassant les années 1642–1655*, 97; 1642. október.)

A harmadik híradás ismét az *Ouinipeg* nemzet szomszédaiként említi a dakotákat, ezúttal *Nadouesiouek* név alatt, állítva, hogy ez a nemzet nem nomadizál, s körülbelül 40 településsel rendelkezik.⁷ A levél már említi a Huron-tavat, valamint az időközben a Nagy-tavak körül épült francia erődöket is.

A következő, anonim, 1660-as jelentés különösen az irokéz és az algonkin nemzetekkel foglalkozik, de beszámol két megnevezetlen francia utazó személyes tapasztalatairól a „Felső-tó” környékén (*lac Supérieur*, azonossága a mai *Lake Superior*-ral lehetséges, de a szöveg alapján nem bizonyos). Ezek az utazók talán az első európaiak voltak, akik nem csak hírből ismerték a dakota nemzetet. A tőlük származó beszámoló szerint a *Nadouechiouec*, vagyis „szíú” nemzet szokásai megengedik a többnejűséget, de szigorúan – az orr csonkításával, illetve skalpolással – büntetik a női házasságtörést. Forrásszövegünk kegyes szerzője, aki maga nem járt dakota földön, ezt a szokást az erkölcsi érzék „szép” megnyilvánulásának tartja, lelkesedését fejezi ki fölötte, és kesereg a franciaországi libertinus erkölcsök fölött.⁸ A szakasz ezen túlmenően a szemtanúkra hivatkozva megerősíti, hogy a dakota nemzetnek 40 települése van – ez az információ itt már epikus közhely-számba megy.⁹ Ugyanezen levél 6. fejezetében pedig már úgy szerepel a dakota nemzet, mint amely – a két francia utazóval kötött szövetség keretei között – jezsuita misszionáriusokat kér. A beszámoló szerzője az utazók adatai alapján továbbá (tévesen) valószínűsíti, hogy a dakota az algonkin nyelvek rokona.¹⁰

A François Le Mercier atya tollából származó 1665-ös jelentés szerint Pierre Alloüez atya feladata volt első misszionáriusként felkeresni a – *Nadoüessioüak* név alatt említett – dakota nemzetet, amely az itteni leírás szerint az *Outaouak* néppel szomszédos. Emezek a beszámolóból ítélve valószínűleg az Ontario-tó vidékén éltek. A levél áttekintő térképet tartalmaz – talán a(z egyik) legelsőt – az Ontario-tóról, amelyet *Lac*

⁷ „Les Nadouesiouek en <de bourgades> ont bien quarante.” (*Relations des Jésuites*, Volume III: *Embrassant les années 1656–1672*, Jean de Quen atya jelentése 1656 szeptemberéből, 39.) Ugyanez az információ ismétlődik meg új elem nélkül az 1658-as *Relation*-ban: „La huitième <nation> est au Nord-Ouest, à dix journées de S. Michel. Elle a bien 40. Bourgades, habitées par les Nadouechiouek <„szíú”> et par les Mantouek.” A szöveg sajnos nem ad felvilágosítást e nemzet földrajzi elhelyezkedéséről, csak annyit mond, hogy „újonnan felfedezett nemzet” („découverte depuis peu;” uo., Paul Ragueneau atya jelentése 1658 augusztusából, 21).

⁸ „Si des Barbares qui ne sont instruits que par la loy de la nature, ont de si beaux sentimens de l’honnesteté, quels reproches feront-ils vn iour aux Chrestiens libertins, qui ont commandement de se creuer plustost les yeux que de leur rien permettre au preiudice de leur salut? Ce qui ne se fait pas parmi les Chrestiens, est pratiqué par des Sauuages, qui retranchent les parties les plus visibles du visage qui a serui de scandale et de pierre d’achopement.” (*Relations des Jésuites*, Volume III, név nélküli jelentés 1660-ból, 13.)

⁹ „Nos François ont visité les quarante Bourgs dont cette Nation est composée, dans cinq desquels on compte iusqu’à cinq mille hommes...” (Uo.)

¹⁰ „Troisièmement, au couchant, vne grande Nation de 40. Bourgs nommée des Nadoüessiss, nous attend depuis l’alliance qu’elle a fait tout fraîchement avec les deux François qui en sont reuenus cet esté. De ce qu’ils ont retenu de cette Langue, nous iugeons assez qu’elle a la mesme oeconomie que l’Algonquine, quoiqu’elle soit différente en plusieurs mots.” (Uo., 27.)

Ontario ou des Iroquois-nak nevez, és az oda vezető víziútról a Szent Lőrinc-folyón Trois-Rivières-től felfelé. A beszámoló azonban dakota kultúrtörténeti szempontból elsősorban arról nevezetes, hogy feltehetőleg a legelső leírást tartalmazza – igaz, második vagy harmadkézből – a dakota vallás egy dohányáldozatnak tekinthető rítusáról.¹¹ A szöveg megerősíti, hogy a dakoták (és a környező népek) erődített helyeken laknak.

Ugyancsak François Le Mercier atya írta az 1670-es évre szóló jelentést. Ez egyfelől arról ad hírt, hogy a *Nadouessi* nemzet most harcban áll a franciákkal szövetséges huronokkal; másfelől arról, hogy a dakota nemzet képviselői kis számban ugyan, de ellátogatnak a jezsuita misszióba „mintegy követségben.” A nemzet földrajzi elhelyezkedése a szövegből ítélve nagymértékben megváltozott: erősen nyugat felé helyeződött át a korábbi jelentésekben megadott helyhez, a Lake Erie északi partjaihoz képest. Ha helyesen értelmezzük a szöveg földrajzi utalásait, akkor úgy látszik, hogy a Felső-tó egyik déli parti félszigetén (mai nevén Chequamegon, a forrásban mint *Chagaouamigong*) alapított jezsuita *Mission du Saint-Esprit*-től „egyheti járóföldre nyugat felé” tartózkodnak, immár csak 30 településen. Ez részben megfelel mai, Minnesota állambeli jelenlétüknek.¹² A jelentés további szakaszai rövid, de lebilincselő és az eddigi legrészletesebb leírást nyújtják a dakota anyagi és szellemi kultúráról – egyebek mellett először említik a békepipa (*calumet*) kultuszát.¹³

¹¹ „Vn François qui, l'année précédente, les avoit suivis, et qui les a accompagnez dans leurs voyages, nous fait rapport que... les Ouataouak sont attaquez d'un costé par les Iroquois, et de l'autre par les Nadoüessioüak, peuples belliqueux, à plus de six cents lieues d'icy, et... qu'il y a plus de cent bourgades de diverses loix et coutumes. Il s'observe, en ces païs-là, vn genre d'idolâtrie assez extraordinaire. Ils ont vn marmouset de bronze noir, pris sur le païs, qui a vn pied de haut, auquel ils donnent de la barbe, comme à vn European, quoy que les Sauvages n'en ayent point. Il y a certains jours destinez pour honorer cette statue, par des festins, par des jeux, par des danses et mesme par des prières qu'ils luy adressent, avec diverses cérémonies. Il y en a vne entre-autres, qui est de soy ridicule, mais qui est remarquable en ce qu'elle contient vne espèce de sacrifice. Tous les hommes, les vns après les autres, s'approchent de la statue, et pour luy rendre hommage de leur tabac, ils luy présentent la pipe en main, pour petuner; mais comme l'idole ne peut s'en servir, ils petunent en sa place, luy rejettant au visage la fumée du tabac qu'ils ont dans la bouche: ce qui peut passer pour vne espèce d'encensement, et de sacrifice.” (*Relations des Jésuites*, Volume III, François Le Mercier atya 1665. évi jelentése, 7–8; 1665. november. Az Ontario-tó térképe a 12–13. oldal között található.)

¹² „A huit journées d'icy, du côté du Couchant, est le premier des trente Villages des Nadouessi. La grosse guerre qu'ils ont avec nos Hurons et quelques autres Nations de ces Quartiers, les tient plus resserrez, et les oblige à ne venir icy qu'en petit nombre, et comme en ambassade. Il en sera aussi parlé cy-après, et de ce que ledit Père a fait pour les mettre et conserver en paix.” (Uo., François Le Mercier atya 1670. évi jelentése, 86.)

¹³ „Les Nadouessi, qui sont... au-delà de la Pointe <de Chequamegon> ...et qui n'attaquent jamais qu'après avoir esté attaquez, sont au Sur-Ouest de la Mission du S. Esprit. C'est une grande nation, et qu'on n'a point encore visitée, nous estans attachez à la conversion des Outaouaks...; ils ont une langue toute différente de l'Algonquine, et de la Huronne. Il y a quantité de bourgs, mais ils s'entendent bien loing. Ils ont des façons de faire toutes extraordinaires; ils adorent principalement le Calumet, ne disent mot dans leurs festins, et quand quelque estranger arrive ils luy donnent à manger avec une fourchette de bois, comme on feroit à un enfant. Toutes les nations du Lac leur font la guerre, mais avec peu de succez. Ils ont de la fausse avoine, se servent de petits Canots, et gardent inviolablement leur parole.” (Uo., 91.)

A Claude D'Ablon atya által beküldött 1671-es jelentésben említett *lac Supérieur* már bizonyosan azonosíthatjuk a mai Lake Superiorral. A jezsuita missziók itt adott földrajzi áttekintéséből kiderül, hogy két misszió működött a Lake Superioron, egy pedig a Lake Michiganon. A Chequamegon-félszigeti misszió leírása tartalmazza a Mississippi egyik korai említését, azzal a helyes sejtéssel – amelyet két évvel később, 1673-ban majd Louis Jolliet (1645–1700) fog beigazolni –, hogy a folyam bizonyára a „Floridai-tengerbe” (Mexikói-öböl) ömlik. A szerző láthatára kitágul, amint egy, a dakotákon (*Nadouessi*) is túl élő ismeretlen nemzet lakóhelye mögött a „Nyugati-tengert” (Csendes-óceán) vizionálja, északnyugat felé pedig a rokon nyelvet beszélő *Assiniboine* nemzetet helyezi el.¹⁴ A beszámoló leírja a dakota – menekülés közben visszafelé nyilazó – harcmodort, és tudósít arról is, hogy e nemzet nem műveli a földet, bár gyűjti és fogyasztja a vadzabot.¹⁵ A korai jezsuita források sorát nem követjük tovább, szekuláris forrásoknak adjuk át a szót.¹⁶

A québec-i születésű Louis Jolliet (1645–1700) orgonista, klerikus és felfedező 1673-ban kelt át a Michigan-tótól nyugatra fekvő területeken, de fennmaradt beszámolója nem is említi a dakota népet.¹⁷ Zebulon Pike-ot (1779–1813), az ameri-

¹⁴ „Car c'est vers le Midy que coule la grande rivière, qu'ils appellent Missisipi, laquelle ne peut avoir sa décharge que vers la mer de la Floride, à plus de quatre cens lieues d'icy...; au delà de cette grande rivière sont placez les huit Bourgades des Illinois, à cent lieues de la pointe du Saint Esprit, et à quarante ou cinquante lieues du mesme endroit, tirant au Couchant, on découvre la Nation des Nadouessi, fort nombreuse et belliqueuse, qui passent pour les Iroquois de ces contrées, ayant guerre eux seuls presque contre tous les autres peuples d'icy; plus loin se rencontre une autre Nation de langue inconnue, après laquelle est, dit-on, la mer du Couchant. Poussant encore vers l'Ouest-Norouest, l'on void <sic> les peuples, appellez Assinipoualac.” (Uo., Claude D'Ablon atya 1671-es jelentése, 24.)

¹⁵ „...les Nadouessi... se sont rendus redoutables à tous leurs voisins, parce qu'ils sont naturellement belliqueux; et quoy qu'ils ne se servent que de l'arc et de la flèche, ils en usent neantmoins avec tant d'adresse et avec tant de promptitude, qu'en un moment ils remplissent l'air, sur tout quand, à la façon des Parthes, ils tournent visage en fuyant: car c'est pour lors qu'ils décochent leurs flèches si prestement, qu'ils ne sont pas moins à craindre dans leur fuite que dans leurs attaques. Ils habitent sur les rivages et aux environs de cette grande rivière appellée Mississipi, de laquelle il sera parlé. Ils ne font pas moins de quinze Bourgades assez peuplées, et cependant ils ne savent ce que c'est de cultiver la terre pour l'ensemencer, se contentant d'une espèce de seigle de marais, que nous nommons folle avoine, que leur fournissent naturellement les prairies, qu'ils partagent entr'eux, pour y faire la récolte chacun à part, sans empiéter les uns sur les autres... Ils parlent une Langue toute particulière et entièrement distincte de celle des Algonquins et des Hurons, qu'ils surpassent de beaucoup en générosité, puis qu'ils se contentent souvent de la gloire d'avoir emporté la victoire, et renvoyent libres les prisonniers qu'ils font dans le combat, sans les avoir endommagé.” (Uo., 39.) Az 1672-es jelentés beszámol még a dakoták, huronok és Ouatouac-ok közötti háborúról (uo., 1672, 36.)

¹⁶ További jezsuita jelentések olvashatók a dakotákról Reuben Gold THWAITES fent lábjegyzetben említett kiadásában.

¹⁷ *Voyage et découverte de quelques pays et nations de l'Amérique septentrionale par le P<ère> Marquette et le S<ieu>r Jolliet*. Paris: Estienne Michallet, MDCLXXXI. Jolliet életének forrásalapú, részletes bemutatását lásd Jean Delanglez művében: *Life and Voyages of Louis Jolliet (1645–1700)*. Chicago: Institute of Jesuit History, 1948 (Institute of Jesuit History Publications).

kai hadsereg őrnagyát 1805–1806-ban küldték a dakota törzsekkel tárgyalni egy katonai állomás létesítéséről és az ehhez szükséges föld megvásárlásáról a Minnesota River – akkoriban St. Peters River – mellé.¹⁸ Bár Pike-nak köszönhetünk egy törzsi felosztást és egy részletes anyagi néprajzi leírást a dakota nemzetről,¹⁹ e nép vallásáról nem ír semmit sem a tárgyalásokkal kapcsolatos részletes jelentéseiben. Az 1804–1806-os Lewis és Clark-expedíció jegyzőkönyvei többször is említik ugyan a „szíu” népet és e nép ellenséges viszonyát más nemzetekkel, de – bár számos őslakos nép (így például a *Teton*, *Ricara*, *Mandan*) néhány vallási szokását leírják – a dakota nép vallását egyáltalán nem mutatják be.²⁰

Stephen Return Riggs önéletrajzi műve, a *Mary and I: 40 years with the Sioux* 1837-től kezdve írja le részletesen a *Wahpetoan* – *Santee*, azaz keleti dakota – indiánok között Minnesotában misszióval töltött 40 esztendő. A Dakota Misszió fő célja az evangélium hirdetése volt, de a misszionáriusok az európai életmódot is megtanították az erre hajlandó családoknak, illetve iskolai oktatásban is részesítették gyermekeiket. Fő témánk azonban Riggs másik érdekes vallástörténeti kötete, a *Tab-Koo Wab-Kan Or, the Gospel Among the Dakotas*, amely a dakota vallásról, a – közvetlenül görögöből történt – teljes dakota Biblia-fordításról és az oktatás kiépítéséről szól. Ez tartalmaz két deskriptív fejezetet, melyek egyikéből készült fordítást alant közöljük.

A dakota vallástörténetnek szintén fontos korai forrása Charles Eastman (Ohiyesa) dakota orvos *The Soul of the Indian* c. műve (Boston – New York: 1911), mely tárgyalja általában az indián vallásosság lényegét (I. fejezet: „The Great Mystery”), és külön, részletesen a Naptánc és a Nagy Szellem témáját (III. fejezet: „Ceremonial and Symbolic Worship”). Ohiyesa szerint az indián vallásos érzület (*hambe-*

¹⁸ Major Zebulon M. PIKE: *An Account of the Expeditions to the Sources of the Mississippi, and through the Western Parts of Louisiana, to the sources of the Arkansas, Kans, La Platte, and Pierre Jaun, Rivers; Performed by order of the Government of the United States during the years 1805, 1806 and 1807. And a Tour through the Interior Parts of New Spain, when conducted through these provinces by order of the Captain General, in the year 1807.* Philadelphia: Published by C. Conrad et al., 1810.

¹⁹ „From my knowledge of the Sioux nation, I do not hesitate to pronounce them the most warlike and independent nation of the Indians within the boundaries of the United States, their every passion being subservient to that of war; [...] it is extremely necessary to be careful not to injure the honour or feelings of an individual, which is certainly the principal cause of the many broils which occur between them. But never was a trader known to suffer in the estimation of the nation by resenting any indignity offered him; even if it went to taking the life of the offender. Their guttural pronunciation; high cheek bones; their visages, and distinct manners, together with their own traditions, supported by the testimony of neighbouring nations, puts it in my mind, beyond the shadow of a doubt that they have emigrated from the N. W. point of America, to which they had come across the narrow streights, which in that quarter divides the two continents; and are absolutely descendants of a Tartarean tribe.” (Appendix to Part I, 62–63) Az ismert dakota törzsek közül megnevezi a *Minowa Kantong*, a *Wahpetong*, *Sussitong*, *Yanctong*, *Titong* és *Wahpeoute* törzseket (Appendix to Part I, 59–61).

²⁰ Meriwether LEWIS – William CLARK: *Travels to the Source of the Missouri River and Across the American Continent to the Pacific Ocean. Performed by order of the Government of the United States, in the years 1804, 1805, and 1806. By Captains Lewis and Clarke [sic!]. Published from the official report.* London. Printed for Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown. (Az első brit kiadás; az első amerikai kiadás szintén 1814-ben jelent meg Philadelphiában. További kiadások 1815-ben és 1817-ben stb.)

day) személyes, lelki tisztelet a természetben megnyilvánuló természetfeletti iránt, amely lényegében közel áll a kereszténység eredeti lelkületéhez.²¹ A Naptánc eredetét a személyes hálaadó önáldozatban (*atonement or thank-offering*) látja, melyet egy életveszélyes helyzetből való megmenekülés után azért mutattak be – mindig nyár közepén – egy külön e célú szolgáló tipiben, énekszóra, hogy a táncos elhárítsa magáról a gyávaság gyanúját. A kezdet kezdetén nem volt jellemző a bőr bemetszése és szíjak áthúzása a bemetszéseken, de a táncos már ekkor is a Napot figyelte jelekért.²²

Wilson D. Wallis (1886–1970) kultúranropológus 1914 nyarán gyűjtött gazdag anyagot a kanadai keleti dakota (*Santee*) csoport *Wahpetoan* törzsénél gyakorolt Naptáncról,²³ miután Riggshez hasonlóan elsajátította a dakota nyelvet.²⁴ Manitobában kereste fel adatközlőit, ahová azok az 1862-es *Dakota Uprising*ot követő mészárlás elől menekültek. Közleménye először a *medicine man* (*witca'tawakan*, „szent ember”) fogalmát írja le: a Nagy Szellem, *wakantanka* e hírvivői a villámtól származtatták magukat, és feladatuk mindenekelőtt a Naptánc (*wi wa yag wacipi*, „Sun-look-at-dance,” „Napba néző tánc”) bemutatását kapták. A résztvevők a tánc ideje alatt böjtölnek, és tartózkodnak a nemi élettől, a tánc előtt és után pedig megtisztulnak az izzasztókunyhóban (*inipi*). A rituálé célja a látomás keresés és a Napban észlelhető jelek alapján, hogy ezáltal elnyerjék a Nap áldásait: a hosszú életet és egészséget. A táncot egyszerre egy személy – férfi vagy nő – mutatja be, aki szíjjakkal egy póznához kötözve több napon át adja elő a táncot. Mivel Wallis idejében az őslakosok vallásgyakorlata törvényileg korlátozva volt, ezért titokban, büntetés terhe mellett mutatták be a Naptáncot.²⁵ Wallis sok egyéni, informatív elbeszélést is közöl a Naptáncról.²⁶

James R. Walker (1849–1926) 1896-tól a dél-dakotai Pine Ridge Rezervátum orvosaként kezdett érdeklődni a lakota (*Oglala Sioux*) nép iránt, és a lakota vallás tudósává vált. A vallásról és a rítusokról készített elemzése az oglala törzs idős sámánjaival való együttműködésnek, az őslakókkal kötött szoros baráti kapcsolatai-

²¹ „I believe that Christianity and modern civilization are opposed and irreconcilable, and that the spirit of Christianity and of our ancient religion is essentially the same.” Charles EASTMAN (Ohiyesa): *The Soul of the Indian. An Interpretation*. Boston – New York. Houghton Mifflin Company – The Riverside Press Cambridge. 1911, 24.

²² Uo., 55–61.

²³ Wilson D. WALLIS: „The Sun Dance of the Canadian Dakota.” *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Vol. XVI, Part IV, New York: Published by order of the Trustees, 1919, 317–380.

²⁴ A szövegben Wallis többször is fordít dakotáról angolra, pl. uo., 333.

²⁵ „I had been told to do this by the thunders more than a year ago. Now it is too late to profit much by performing it for my boy is dead and my girl is dead. They lie yonder buried under the earth. Yet, I wish to save my own life. I would have done it at the time appointed a year ago, but for the fact that it is against the law and I was afraid to do it. – But now I must do it. If I have to go to jail it will not matter for I shall save my life and I shall feel better when it has been done.” Wallis (1919): 334. Az álomban nyert utasításokat az adatközlők a mennydörgésektől (*thunders*) származtatták.

²⁶ Wallis további fontos antropológiai tanulmánya a „Beliefs and Tales of the Canadian Dakota” (*The Journal of American Folklore*, Vol. 36, No. 139 [January–March 1923], 36–101).

nak köszönhető. Egyikük angolul írni és olvasni is tudott, s fordítóként segített a rítusok lejegyzésében; más vezetők, történetmondók és orvosságos emberek (*medicine men*) pedig maguk közé fogadták, mivel csak azzal osztották meg a szent, ősi rítusok rendjét, aki maga is sámánná vált. Walker fő célja volt hiánytalan leírást adni az *Oglala* Naptáncról, melynek instruktorai a sámánok voltak.²⁷

A dél-dakotai Standing Rock Rezervátumban felnevelkedett Ella C. Deloria (*Anpetu Washte-win*, „Beautiful Day Woman”) az egyik legelső, *Yankton* dakota származású őslakos, aki nyelvészetet és etnográfiát tanult a Columbia Egyetemen. *Dakota Texts* című műve (New York, 1932) a dakota és lakota törzsek hitvilágát, mítoszait és népi hagyományait mutatja be eredeti dakota nyelvű szövegek által, melyeket a Columbia Egyetem támogatásával és Franz Boas (1858–1942) antropológus ösztönzésére gyűjtött. Az őslakók szent történeteit Minnesotában, Dél-Dakotában 1928 és 1938 között az ottani törzsek vénjeitől jegyezte le, majd könyvében angol nyelvű fordításával egészítette ki. Miután elhivatott keresztényként meghasonlást érzett keresztény hite és a hagyományos dakota vallás tanulmányozása között, ezért letett a dakota előjárók, „medicine man”-ek látomásainak rögzítéséről, és további kutatása inkább a rítusok és ceremóniák törzsenként eltérő formáira fókuszált.

Az *Oglala* Black Elk (*Hehapa Sepa*) „holy man” lévén, szintén a dakota émikus – az adott kultúra szemszögéből kínált belső – nézőpontot képviseli. Black Elk célja (*The Sacred Pipe*, Oklahoma, 1953), hogy mindenki megértse: a világon minden teremtmény a Nagy Szellem alkotása, ezért hangsúlyozza annak minden ember és létező felett való hatalmát, amiért félni és szeretni kell őt, valamint akaratának megfelelően élni és cselekedni. Black Elk – mint ő maga mondja a *The Sacred Pipe* előszavában – megérti és elfogadja Jézust mint a béke és rend helyreállítóját a földön a világ körforgásának végén,²⁸ de hozzáteszi: Egy békepipát²⁹ hozó négylábú állat hasonló szerepben fog feltűnni, aki majd két lábon járó emberré, fehér szarvasbőr ruhájú, gyönyörű nővé változik.³⁰ Ez *Wakan-Tanka* akaratából fog megvalósul-

²⁷ Walker fő idevágó művei a *Lakota Myth* (1896 és 1908 között folytatott gyűjtés): Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1983; valamint „The Sun Dance and Other Ceremonies of the Oglala Division of the Teton Dakota” (*Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Vol. XVI., Part II., New York: Published by order of the Trustees, 1917).

²⁸ BLACK ELK (1971), Foreword XIX.

²⁹ A békepipa *lela wakan*, vagyis nagyon szent, amelyet a titokzatos szent nő vesz elő háti csomagjából. Nem tiszta gondolattal ember egy pillantást sem vethet rá. Ezen a pipán keresztül léphet az ember kapcsolatba *Wakan-Tankával*, és szólíthatja meg őt, aki Atya és Nagyapa. Ezzel a pipával járhat a földön, amely az Anya és Nagyanya, szent Földanya. Minden rajta megtett lépés egy imádság. A pipafej vörös kőből van, ami a Földet reprezentálja. A kőben a pipa közepe felé egy bölényborjú van belevésve, amely képviseli az összes Anyaföldön élő négylábút. A fa pipaszár magában foglalja a földön növekvő összes fát, és kilenc toll utal a sasra és az ég madaraira. Minden ember és létező ezen a világon egyesül azok számára, akik szívják ezt a pipát, így lépve kapcsolatba *Wakan-Tankával*, a Nagy Szellemmel. Ezzel a pipával az imádság mindenkiért és mindenkivel együtt szól. (BLACK ELK: *The Sacred Pipe*. New York: Penguin Books, 1971, 3–6.)

³⁰ „A bölény volt a legfontosabb állat a sziúk számára, hiszen ellátta őket élelemmel, ruhával, és szárított bőrből készített építőanyaggal. Miután a bölény magában foglalja mindezeket..., ezért ő a

ni, ő az, aki a szent *wakan* nőt küldi a békepipával. Black Elk amellet érvel, hogy a dakota hit középpontjában ugyanaz az egyedüli Isten áll, mint a keresztényekében: *Wakan-Tanka*, aki a természeti teológia alapján sajátos módon nyilatkoztatja ki magát a környező világban választott népének. A rítusokban az az elmélet fejeződik ki, amely szerint *Wakan-Tanka* személye összeköti a világban fellelhető dolgokat: minden egymástól való függésben van, és minden egy irányba, *Wakan-Tankára* mutat, aki jóságával igazgatja a világot, és a világ végének eljövételével a béke helyreállítását, valamint a vele együtt való örök életet ígéri az ő tökéletes valóságában.

Rövid és nem teljes forrástörténeti vázlatunk végén szeretnénk elhelyezni Stephen Return Riggs dakota néprajzi munkásságát e források között. Riggs a maga századának gyermeke és misszionárius. Szemlélete a dakota vallásról a kifejezetten ellenséges és az elítélően toleráló között van. Csak néha enged meg magának egy-egy pozitív megjegyzést e vallás képzeiről vagy gyakorlatáról. Viszonyulása az őslakos valláshoz nagyon hasonlít ahhoz, ahogyan egy évszázaddal korábban a dánul író norvég Hans Egede értékelte a grönlandi eszkimó (*kalaallit*) őslakosság vallási képzeit és praxisát. A legkorábbi jezsuita missziók szemlélete ezzel szemben merőben más: bár jelentéseik szintén gyakran „szerencsétlen barbárok”-nak titulálják az őslakókat, mégis egyértelműen érdeklődő, sőt kíváncsi, nyitott gondolkodású szerzetesek írták őket, akik nem szűkölködnek a dakota kultúrát dicsérő szavakban sem. Érdekes továbbá megfigyelni, hogy a született dakota szerők (Ohiyesa, Hehapa Sepa) szinte Riggs viszonyulásának ellentettjét mutatják, amikor a keresztény vallásról írnak: Ők inkább az érintkezési pontokat keresik, mintsem a különbségeket, és tartózkodnak a minősítő kifejezésektől – vallásuk objektív, belső nézőpontú bemutatására, annak a kívülállóval való megértetésére törekednek. Bár ezt semmiképpen sem mondhatjuk el Riggs attitűdjéről, úgy gondoljuk, az alanti szemelvényt mégis érdemes megismerni művéből, mert ez egyrészt kordokumentum, amely reprezentálja a XIX. századi protestáns misszionárius mentalitást, másrészt (feltehetően szemtanúi) leírást nyújt bizonyos rítusokról, közöttük különösen a Naptáncról.

világegyetem természetes szimbóluma... Szimbolikusan mindent magában foglal ez az egy élőlény: a földet és mindent, ami rajta terem, minden állatot a kétlábú emberrel együtt; s az őslakos számára a bölény minden testrésze a teremtés egy részét képviseli. A bölénynek továbbá négy lába van, melyek ama négy korszakot szimbolizálják, amelyek a teremtés lényegi feltételei.” (A lejegyző Joseph Epes Brown lábjegyzete uo., 6.)

VARGA CSENGE VIRÁG (ford.):

*Stephen Return Riggs: Tab-ko Wab-kan, avagy az Evangélium
a dakoták között*³¹

VI. fejezet: A dakota istentisztelet (részlet)³²

Istentiszteleti rítusok

Az istentisztelet alapvető formái a dakoták között egyszerűek és nem számosak. A legeredetibb és legősibb az áldozat. Minden általuk tisztelt istenségnek áldozatot mutatnak be. Betegségből való felépülés után, egy rég várt esemény megismétlődése után, betegség felbukkanása miatt a család vagy a tábor körében, de még a leghétköznapiabb alkalmakkor is áldozattal mondanak köszönetet vagy könyörögni isteneiknek. Minden ősi szertartásuk alapja az áldozat, amely mindennapi életükben is fontos szerepet tölt be. A betegségből való felgyógyulásért általában egy csík muszlint vagy egy piros ruhadarabot, néhány állatbőrt ajánlanak fel vagy bármely más csekély értékű dolgot adnak áldozati ajándéknak. Időnként akár egy lábas vagy üst is megteszi áldozatnak. De kis idő múltán, amikor az áldozat meghozta az eredményt, a bemutatott tárgyat el kell távolítani.

A festék különlegesen fontos szerepet tölt be egész istentiszteletükben. A vallási áldozat színe skarlát vagy vörös, míg sok szertartáson kéket használnak. A dakoták meggyőződése szerint isteneiktől sajátították el a festék használatát. Oon-ktay-he tanította meg az első „orvosságos ember”-eknek [*medicine men*], milyen színekkel és hogyan fessék be magukat, amikor ők dicsőítik. Ta-koo-shkan-shkan megsúgja kedvelteinek az általa leginkább elfogadott színeket. Ha-yo-ka álmukban lebeg felettük, így adja tudtukra, hány csíkot és milyen árnyalatban kell a testükre festeniük. Egyetlen szertartás sem lehet teljes a festék *wakan* – vagyis szent – alkalmazása nélkül. A nőstény hattyú pehelytolla skarlátvörösre festve szintén az áldozatok szükséges része.

Dohányt és dohányfüstöt is gyakran ajánlanak fel. A pipa szívókáját a feltételezett istenség vagy szellem irányába fordítják, vagy a képmására fűjják a füstöt. A kutyát tartják az istenek által legszívesebben fogadott áldozatnak. A dakota ezzel úgy tiszteli istenét, ahogyan ő maga is szívesen fogadna tisztelte nyilvánítást, hiszen a kutyahús a legértékesebb eledele.

A halottak lelkeinek kivétel nélkül mindig áldoznak. Ezek az áldozatok gyakran élelmiszerek, melyeket az elhunyt lelke elfogyaszthat. A felszentelt felajánlásokat az áldozatot bemutatóknak tilos felhasználniuk, de eladhatják vagy – amint gyakorta történik – a síron hagyhatják köztulajdon gyanánt, és aki akarja, elviheti.

³¹ Boston, Congregational Sabbath-School and Publishing Society, 1869. With an Introduction by S. B. Treat.

³² 76–92. oldal. A kiválasztott részletből kihagyunk két mondatot, amelyek ma elfogadhatatlan terminusokkal minősítik a dakota vallásgyakorlatot. – A fordítást az eredetivel egybevetette Vassányi Miklós.

A *Wakan*-ünnep egy közönséges áldozati forma. Álmaik vagy a *wakan*-emberek útmutatása alapján gyakran nagy költségekbe verik magukat, hogy ünnepet rendezzenek némely isteneik tiszteletére. Az ilyen ünnepekre sok vendéget meghívnak, de ők vallási okokból nem vesznek részt a lakomán. A dobolás, csörgőrázás és éneklés, melyek elkerülhetetlenül megelőzik az étkezést az ilyen összejöveteleken, maguk is istentiszteleti cselekedetek.

Az áldozat egyik leggyakoribb fajtáját vadászaton mutatják be. Úgy tartják, hogy minden elejtett állat bizonyos testrészei a vadászat istene vagy más istenek számára szentelendőek. Ha szarvast öltek meg, akkor az elejtője az állat fejét és szívét áldozza fel. Különböző személyek más és más testrészt szoktak feláldozni. Ha medvéről van szó, akkor leggyakrabban a melléből készítik a *wakan*-lakomát. Kacsa vagy más szárnyas esetében általában a szárnyat áldozzák fel, bár sokan a szívet, és néhányan a madár fejét mutatják be áldozatul. Ugyanaz a személy mindig ugyanazt a testrészt áldozza. Ezt a szokást *wo-bdoo-za*-nak nevezik, ami azt jelenti, hogy kötelesek egy bizonyos dolgot szentnek tartani. Ez tabu alatt van. Vállalható egy különleges *wo-bdoo-za* avagy fogadalom is, amely akkor jár le, amikor a tárgyat, mely végett vállalták a fogadalmat, megszerezték. A *wo-bdoo-za* másik, más célt szolgáló típusa a férfivá avatási szertartás része. Ennek során az az állat, amelyben a fiatal férfit védelmező isten lakik, tabu a férfi számára az előzőekben leírtak szerint.

A legjelentősebb áldozat azonban az önfeláldozás [*self-immolation*]. Ezt a Naptánc [*Sun Dance*] során gyakorolják, valamint annak során, amit látomáskeresésnek [*Vision seeking*] hívnak. Egyesek késsel bevágják a mellkas és a kar izmai alá, és köteleket erősítenek oda, melyek másik végét összekötik egy magas rúd tetejével, amelyet e célra állítottak fel; és így, kizárólag e kötelekre felfüggesztve lógnak étlen-szomjan két, három vagy négy napig, az ürességbe meredve, miközben tudatukkal arra a dologra összpontosítanak, amelyhez az istenség segítségét kérik, és fentről várják a látomást. Mások hátán bemetszéseket ejtenek, és szőr-kötéllel rögzítenek rájuk egy vagy több bivalyfejet úgy, hogy az minden alkalommal, amikor a test megmozdul a tánc során, a bivalyfejek hátul megrándulnak. Ez a rítus ma legbarbárabb formájában a dakoták nyugati csoportjaira jellemző. Miután bemetszették a bevágásokat a karokba, a mellkasba vagy a hátba, grafitceruza méretű fadarabkákat helyeznek a bemetszésekbe, és ezekhez a kis botokhoz rögzítik a köteleket. Azután a köteleken himbálódzva addig lógnak, ameddig a botocskák ki nem szakadnak a testükből a hússal és az inakkal együtt; vagy ha bivalyfejeket függesztettek a hátukra, a kiszakadás a tánc során történik rándulásról rándulásra, a zene ütemére, mialatt a fej és az egész test esedező pózban fordul a Nap felé, és a tekintet rendületlenül a Napra szegeződik. Catlin az *Okeepá*-ban festett meg ilyen jeleneteket, amikor tanújuk volt a mandanok között.³³

³³ George CATLIN (1796–1872) amerikai festő *The Last Race, Mandan O-kee-pa Ceremony* (1832) c. olajfestményére tett utalás. A Riggs által leírt Naptánchoz hasonló sajátús-áldozatot festett meg Catlin a *Mandan Ceremony* c. képén is (a georgecatlin.org honlapon kis felbontásban megtekinthető a festő néprajzi műveinek nagy része). Catlin könyv formájában is kiadta festményeit a következő cím alatt: *Illustrations of the Manners, Customs, and Condition of the North American Indians. With Letters and*

A dakota istentisztelet egy másik szembevető koncepciója a megtisztulás. A megtisztulás rítusa felkészülésként szolgál a legjelentősebb áldozathozatali formákra. Ha a dakota férfi bármely fontos vállalkozásban különösen sikeres akar lenni, akkor először megtisztítja magát az *e-nee-pee*, vagyis gőzfürdő vétele által, amelyet három napi böjt előz meg. Az egész idő alatt kerüli a nőket és a társaságot, félre vonul, és – a vallási rítus bemutatására készülve – megpróbálja minden lehetséges módon tisztán tartani magát, abban a reményben, hogy eléggé megtisztul ahhoz, hogy kinyilatkoztatást kapjon attól az istenségtől, akit megidéz.

A gőzfürdő purifikációs rítusát a következőképpen adják elő: fognak néhány – hordókészítéshez használt hosszúságú vagy annál rövidebb – vesszőt, és boldogabbik végüket³⁴ körben leszúrák a földbe, a hajlékony végüket pedig felülről lehajtogatják, és középen összekötik. Ezt a vázat azután letakarják köpenyekkel és takarókkal, egyik oldalán egy kisebb lyukat hagyva bejáratnak. Az ajtó előtt tüzet raknak, és kerek, nagyjából emberfej méretű köveket forrósítanak fel benne. Amikor ezek eléggé felforrósodtak, behengerítik őket a sátorba, és miután lezárták a bejáratot, gőzt állítanak elő úgy, hogy vizet öntenek rájuk. Az anyaszült meztelenre vetkőzött hívó beül a gőzálló kupolába, és addig ömlik róla a verejték minden pórusából, míg majdnem megfullad. Olykor többen is beülnek egyszerre, és együtt mondják el imáikat és énekeiket. Ez esetben a sátor is nagyobb, és gazdagabb a szertartás.

A megtisztulás a gondolatához kapcsolódik az új tűz rakása minden olyan szertartás során, amely ezt megköveteli; valamint ama vallásos gond is, mellyel a férfi szent fegyverzetét vallásos módon távol tartják a felnőtt nőekkel való érintkezéstől. Csak szűz érhet hozzá. Ezért gyakran látható, hogy utazásaik alkalmával a skarlátba burkolt csomagot, mely a fegyverzetet rejt, egy kislánynak kell a hátán cipelnie.

Vallásuk főbb nyilvános szertartásai a táncok és lakomák. Ezek nem csupán a szórakozásra adnak alkalmat, bár ilyenek is vannak. A *wakan*-ünnep, vagyis az első termés ünnepe a leggyakoribb, melynek során hálájukat fejezik ki a föld termékenységéért, valamint a vadászatokon ejtett zsákmányért. A jóindulat elnyerését is célozza.

A *Ha-yo-kán*nak szentelt ünnepen a hívek összegyűlnek egy kunyhóban majdnem teljesen meztelenül, magas, kúp alakú fejfedővel ékesítve. Örült táncot járnak, és énekelnek egy óriási, tűz fölét akasztott fazék körül, amely tele van fővő húsdarabokkal, s időnként belemártják kezüket a forró masszába, és nagy darabokat vesznek ki a forró húsból, amelyeket azonnal felfalnak. Majd a forró főzőlevet a hátukra és a lábukra locsolják, és meg se rezzennek a tűzforró folyadéktól, inkább csak azt panaszozzák, hogy hideg.

Notes Written During Eight Years of Travel and Adventure Among The Wildest and Most Remarkable Tribes Now Existing. With three hundred and sixty coloured engravings from the author's original paintings. London: Chatto and Windrus, Piccadilly, 1876.

³⁴ Egy bot „boldogabbik vége” a vastagabb vége, mivel „boldog” szavunk jelentése a régi magyar nyelvben még „gazdag” volt, amelyből természetesen fejlődött ki a mai „vastag” jelentés: „Akkor aztán, a *firkósbotot* a *boldog* végével *lefelé fordítva*, mind a két legény egyszerre sarkantyúba kapta a lovát, s vágatva rohant egymás felé. – Ez a pusztai párbaj.” (Jókai Mór: *Sárga rózsá*.)

A nyers hal ünnepén is pőrén táncolnak, csak ágyékfedőt és mokasszint viselnek; de egész testüket különböző színekkel kifestik, valamint fehér és piros hattyú-pehelytollakkal díszítik. A halak úgy, ahogyan kifogták őket a vízből, a kör közepére rakott ágakon fekszenek, a közelükben pedig édesített vízzel töltött edények állnak. Bizonyos ideig tartó tánc és ének után érkezik az ihlet. Ekkor [...] rárontanak a halakra, és kezük használata nélkül tépnek le belőlük darabokat – pikkelyeket, csontokat, belső részeket és minden egyebet –, és bekebelezik azokat, miközben az édesített vizes edényekből isznak. Nem nehéz elhinni, hogy – mint mondják – a kormorán lelke ösztönzi őket. [...]

A dakota vallásban nincsenek templomok, és nincs igazi papság. Következésképp szervezettsége és szertartásrendje hiányos, amelyek egységet és erőt adhatnának. Ezt azonban részben kompenzálják egyfajta belső erővel. Mindenki pap, és kaphat kinyilatkoztatásokat az istenségtől, és felajánlhatja a saját áldozatait. Még nagy táncukat is, amilyen a Naptánc, egyszerre csak egy-két fő mutathatja be, társaságukat tétlen szemlélők tömege alkotja. Mégis létezik az emberek egy különleges osztálya, akik sokkal nagyobb mértékben kerülnek kapcsolatba az istenséggel, és általában papokként működnek e nagy szertartások során, mint jósek, akik feladata jövendőt mondani, és szellemidézőként s varázslóként kiűzni a gonosz szellemeket, és meggyógyítani a betegeket. Ők a *Wakan*-emberek, avagy varázslók, akiket a fehérek általában és tévesen „orvosságos ember”-nek neveznek. Saját elbeszélésük szerint nem az emberiséghez tartoznak (jóllehet emberformájúak), hanem az istenek megtestesülései. E férfiak és nők (hiszen mindkét alakban megjelenhetnek) eredeti lényege először az éterben lebegve jön létre. Miután a „négy szél” puhán sodorta őket az úrron keresztül, megfelelő időben a magasabb istenek egy családjában találják magukat, akik szívélyesen fogadják őket. Addig maradnak az istenek között, amíg lényegileg nem hasonulnak azokhoz, és tökéletesen meg nem ismerték az istenek jellemét, képességeit, vágyait, hóbortjait és elfoglaltságait, valamint az összes dalt, ünnepet, böjtöt, áldozati rítust, amelyet az emberek életébe beépítendőnek ítélték. Amikor valamelyikük meghal, visszatér az istenek lakhelyére, hogy új ösztönzésben és megtestesülésben részesüljön. Négy inkarnáció után megsemmisülnek. Hogy megalapozzák ezen ihletre való jogosultságukat, minden furcsa és titokzatos dolgot megragadnak, és ha egy mód van rá, a javukra fordítják. Körmönfont módon, fáradhatatlan igyekvéssel és többé-kevésbé a démoni megszállottság indíttatására sok társukat s még saját magukat is meggyőzik szent jellemükről és hivatalukról. Minden őszinte mesterkedésük mellett persze nagymértékben folyamodnak tudatos csaláshoz is, hogy elkápráztassák és beugrassák a közösséget. De akár őszinték, akár nem, mégis ők pogány vallásuk mesterei, e vallási hagyományok és rítusok tanítói, és természetükből, nevelésükből és helyzetükből kifolyólag nyilvánvalóan minden más vallás ellenségei. Annak mutatkoztak a kereszténységgel szemben is.

A dakota vallás nemzeti vagy helyesebben egyetemes vallás; mert körükben nem létezik nemzeti hovatartozás. Szükségszerűen minden dakota férfi ezt a vallást veszi fel, mivel a fiúk férfivá válásának feltétele a vallásos beavatási szertartás. Ezt

leszámítva azonban nem létezik olyan szervezet, amely úgyszólván egyházi tagságba venné a dakota hívek tömegét. De a keleti dakota csoportok között a „Szent tánc rendje” jobbára megfelel egy pogány egyháznak. Ez egy viszonylag késői alapítású titkos közösség, mégis nagyrészt helyettesíti a vallás régi formáit ott, ahol gyökeret tudott verni. Azt mondják, hogy a vizek istene, Oon-ktay-he alapította ezt a rendet rögtön a föld és az emberek létrehozása után, hogy elősegítse saját maga isteni magasztalását közöttük. A rend jelképe és amulettje [*charm*] az „orvosságos zacskó,” szó szerint *wakan*-zsák. Oon-ktay-he rendelte el, hogy a *wakan*-tasak vidra, mosómedve, menyét, mókus, északi bűvármadár, illetve egy hal- vagy kígyófajta bőréből készülhet. Ezenkívül tartalmaznia kell négyféle, *wakan* minőségű orvosságot, amelyeknek képviselniük kell a szárnyasokat, a gyógyfüveket, a gyógyhatású fákat, valamint a négy lábúakat. Mindezeket egy nőstény hattyú pehelytolla, fűgyökerek, fák gyökerének kérge és bivalyszőr képviselik; ezek mindegyikét gondosan őrzik a zacskóban. E négy dolog összetételéből olyan hatalmas *wakan*-erő árad, hogy annak emberi lény önjerejéből nem képes ellenállni.

Viselkedési szabályaik szerint a *wakan*-tasakot tisztelni és imádni kell; tisztelni kell mindenkit, aki részt vesz a táncban; gyakran kell szent ünnepeket szervezni; tartózkodni kell a lopástól; nem szabad meghallgatni, mit „csiripelnek a verebek”, és nőtagoknak csak egy férjük lehet. Az igaz hívő hűségével kivívja a rendtagok megbecsülését, gyakran kap meghívást ünnepekre, bővelkedik szárnyasban és más élelemben, ezek elfogyasztására természetfeletti segítséggel bír, valamint hosszú élettellel a földön, az eljövendő életben pedig vörös tányérral és kanállal.

A beavatási szertartások a következők: Négy napon át tartó megtisztulás gőzfürdőben, útmutatás a hittitkokban, virrasztás, böjtölés, és az ünnep nagy napján a *wakan*-tasakkal való meglövés, látszólagos halállal, amelyből a jelölt azáltal épül föl, hogy az isten megrágott csontját ráköpi, valamint a mágikus lövedék ereje által, amely feltevés szerint behatol a testébe. Ezután megkapja a maga „tasak”-ját, és taggá válik, aki a rettenetes titkokat birtokolja. E titkok és az evangélium egyszerű igazsága között csak halálos ellenségesség lehet; s nem szabad elfelejteni, hogy ez egy olyan ellenségesség, amely avégett hoztak létre és tüzeltek fel, hogy a saját létéért küzdjön.

Regiimé

Jelen közlemény célja közreadni Stephen Return Riggs presbiteriánus misszionárius (1812–1883) egyik fő műve: a Tah-Koo Wah-Kan; or, the Gospel among the Dakotas (Boston, 1869) dakota vallást leíró fejezetének egy informatív részletét magyar fordításban, és elhelyezni Riggs e művét – amely talán az első rendszeres, külső nézőpontú leírás e nagy észak-amerikai őslakos kultúrnép vallásáról – a legkorábbi dakota néprajzi irodalom összefüggésében.

Kulcsszavak

dakota vallás, amerikai őslakos, etnográfia

Csenge Virág Varga – Miklós Vassányi:

The Earliest Printed Sources of the Dakota Culture and Religion and the life-work of Stephen Return Riggs

*The objective of this paper is to publish a chapter in Hungarian translation from one of the most notable works of the Presbyterian missionary Stephen Return Riggs (1812–1883), whose book—*Tab-Koo Wab-Kan; or, the Gospel among the Dakotas* (Boston: 1869)—is probably the first systematic description of the Dakota nation's religion from an outsider's viewpoint. Our further goal is to place this work in the context of the earliest ethnographical literary accounts on the Dakotas.*

Keywords

Dakota religion, Native American, ethnography